

COLLECTIONEUR

DE KEUZE VAN DE VERZAMELAAR

LE DUC DE CHOISEUL

'Een kleine vondst'; zo karakteriseert de eigenaar dit schilderijtje van Panini dat een bijzondere plaats inneemt in een collectie schilderijen van Oude Meesters en 19e eeuwse en impressionistische kunstenaars van zeer hoge kwaliteit. Een vondst van de verzamelaar, die wellicht tot de aankoop werd geïnspireerd door de afgebeelde figuur, de Duc de Choiseul, die immers zelf ook een groot verzamelaar en patroon van de kunsten was.

Jim van der Meer Mohr

Giovanni Paolo Panini (1691-1765) heeft het schilderij van de Duc de Choiseul vermoedelijk geschilderd rond 1757. Helaas is ons over de provenance van het schilderij vóór 1995 niets bekend. In dat jaar dook het in de mei-veiling van Sotheby's New York op, als zijnde afkomstig uit de *Estate of Robert D. Brewster*. Via de Londense kunsthandelaar Johnny van Haeften werd het aan de huidige eigenaar verkocht.

Hoewel ons dus de vroege herkomst niet bekend is, is de identiteit van de afgebeelde figuur dat wel. We kunnen met zekerheid zeggen wanneer het stuk geschilderd moet zijn, namelijk tussen 1753 en 1757. In deze jaren was de Duc de Choiseul ambassadeur in Rome.

DE GEPORTRETTEERDE

Etienne François de Choiseul-Stainville, de latere Duc de Choiseul, leefde van 1719 tot 1785. Hij was afkomstig uit een niet zeer gefortuneerde adellijke familie uit de Lorraine. Hij begon zijn carrière in het leger, waar hij het bracht tot Luitenant-Generaal - hij speelde onder andere een belangrijke rol in de Oostenrijkse Successie-oorlog. Dankzij de Markies de Pompadour werd hij daarna benoemd tot ambassadeur in Rome (1753-1757) en Wenen (1757-58). Vervolgens werd hij onder Louis XV Minister van Buitenlandse Zaken, Oorlog en Marine.

In 1750 trouwde de Duc de Choiseul met Louis-Honorine Crozat du Châtel, kleindochter van de miljonair Antoine Crozat. Deze vrouw bracht het fortuin in waaruit later geput zou worden om kunst te verzamelen. Ook hun residentie in Parijs, het Hôtel Crozat, was zoals de naam al aangeeft uit haar familie afkomstig. Duc de Choiseul had zich reeds vanaf het begin van zijn ambtelijke carrière een zeer vorstelijke status aangemeten. Ook had hij grote belangstelling voor antiquiteiten, een passie die hem in contact bracht met andere

verzamelers, zoals de Comte de Caylus. Het was op diens advies dat hij, toen hij in Rome benoemd werd, de Abbé Barthélemy meenam in zijn gevolg. De Abbé was de *Garde de Médailles du Roi*. In Rome kon deze zo een aantal aankopen doen voor de Koninklijke Collecties. Uit Barthélemy's brieven aan Caylus weten wij hoe De Choiseul zijn belangstelling voor de beeldende kunsten ontwikkelde. Zo bracht hij tijdens één van zijn reizen dagen door in het Uffizi in Florence. In Rome telde zijn kennissenkring talloze 'amateurs', verzamelaars, met wie hij de liefde voor antiquiteiten deelde. Ook wierp hij zich op als patroon van jonge kunstenaars. Eén van hen was Hubert Robert, die hij hielp aan een plaats op de Académie. In 1750 begon De Choiseul met het verzamelen van schilderijen. In Rome ging hij hier mee door, vaak ook door kunstenaars opdrachten te geven. Tot die opdrachten behoren drie schilderijen van Giovanni Paolo Panini: *Veduta di Roma Antica*, *Veduta di Roma Moderna* en een magistraal gezicht op het Vaticaan met op de voorgrond het rijtuig van de ambassadeur, de Duc de Choiseul (thans in de collectie van de Duke of Sutherland).

In 1761 kocht Duc de Choiseul het Chateau de Chanteloup bij Amboise. Daar kwam zijn - inmiddels zeer aanzienlijke - collectie schilde-

rijen en kunstnijverheid buitengewoon goed tot zijn recht. De schilderijencollectie was van een hoog gehalte en omvatte werken van onder andere Rembrandt, Ruysdael, Ter Borch en Le Nain. Momenteel bevinden zich stukken uit zijn collectie in bijvoorbeeld de National Gallery in Londen en het Louvre in Parijs. De uitzonderlijke kwaliteit van zijn collectie is ons bekend uit een serie van 124 gravures naar zijn schilderijen die François Basan met hulp van een dertigtal kunstenaars heeft uitgegeven onder de titel *Recueil d'estampes ... d'après les tableaux du Duc de Choiseul*.

In 1770 viel De Choiseul uit de gratie en raakte aan de bedelstaf. Zijn financiële problemen hebben ertoe geleid dat hij in 1772 een groot deel van zijn collectie moest laten veilen. De Choiseul overleed in armoede in 1785. Zijn weduwe trok zich daarna terug in een klooster in Parijs, waar de immer trouwe Abbé Barthélemy haar bijna dagelijks bezocht. Vrijwel vergeten overleed zij in 1801. Chanteloup, het fantastische kasteel, 'overleefde' haar nog twintig jaar, tot het in 1822 door een onroerend goed speculant werd afgebroken. Alleen een pagode in de tuin herinnert nog aan dit huis en haar bijzondere eigenaar.

DE KUNSTENAAR

Giovanni Paolo Panini leefde van 1691 of 92 tot 1765 (het juiste geboortjaar is niet bekend). Aanvankelijk studeerde Panini architectuur; zijn liefde voor het monumentale komt in zijn verdere loopbaan als kunstenaar nadrukkelijk naar voren. Tegelijkertijd raakte hij onder invloed van de kunstenaar Salvator Rosa. Tussen 1718 en 1725 volbracht hij zijn eerste grote opdracht: een aantal decoratieve perspectiefschilderingen voor de stad Patrizi. Een andere belangrijke opdrachtgever in zijn beginjaren was de Kardinaal de Polignac.

Ook aanvaardde hij in deze tijd opdrachten van Paus Innocentius XIII. Zijn bekendheid als perspectiefschilder nam toe en in 1732 werd hij lid van de Académie Royale in Parijs; daarnaast ging hij perspectief doceren aan de Académie de France. In 1745 stond hij bekend als een kunstenaar, die zich vooral toelegde op het schilderen van architecturale *capriccio's*. Tot zijn kopers behoorden vele *Grand Tourists*. Later zou hij zich meer gaan toeleggen op het schilderen van schilderijengalerijen, interieurs en dergelijke, waarbij ook de afgebeelde personen een belangrijke rol »

G. P. Panini, *Portret van de Duc de Choiseul*, doek 26,7 x 17,8 cm, particuliere collectie (foto Prudence Cuming Ass.Ltd., London)

G.P. Panini, *Vorstudie voor het portret van de Duc de Choiseul*; blad uit schetsboek in *British Museum, Londen* (foto British Museum, London)

COLLECTIONNEUR

DE KEUZE VAN DE VERZAMELAAR

G.P. Panini, *Schilderijengalerij met voorstellingen van het oude Rome*, doek, 172 x 233 cm, Metropolitan Museum of Art, New York (foto Metropolitan Museum, New York)

gingen spelen. Zijn werk is van grote invloed geweest op zijn tijdgenoten Piranesi en Canaletto.

IMAGINAIRE VERZAMELINGEN

De twee eerder genoemde *vedute di Roma* vormen voor het hier afgebeelde portret de sleutel tot de identificatie. Er zijn in 1756 en 1757 twee paar schilderijen met dit onderwerp geschilderd. Voorgesteld worden imaginaire schilderijengalerijen. In de uitvoering hiervan heeft Panini zich laten inspireren door de schilderijen van bijvoorbeeld Willem Haecht, waarin ook kabinetten van grote verzamelaars werden weergegeven. Hier zien wij imaginaire verzamelingen, met voorstellingen uit het oude, respectievelijk moderne, dat wil zeggen achttiende eeuwse Rome. Door een dergelijke setting te kiezen kon Panini zich volledig uitleven in het maken van talloze architecturale schilderijen binnen het schilderij. Van het eerste paar was de *Roma Antica* in 1977 te zien bij Leger Galleries op de kunstbeurs Pictura in Maastricht. Het stuk kwam uit de Ellesmere Bridgewater Collectie. Momenteel bevindt het zich in de Staatsgalerie te Stuttgart. De pendant, *Roma Moderna*, is tegenwoordig te zien in het Museum of Fine Arts in Boston.

Het tweede paar bevindt zich sinds 1952 in het Metropolitan Museum of Art in New York. Dit paar is in 1786, na de dood van De Choiseul, verkocht. Vermoedelijk heeft De Choiseul het tweede paar besteld omdat hij zo tevreden was over het eerste paar. De voorstellingen van *Roma Antica* verschillen onder-

ling slechts op één punt. De figuur van de Duc de Choiseul is op verschillende wijzen weergegeven. Op het New Yorkse stuk staat hij ten voeten uit afgebeeld met een wandelstok in de rechter- en een boek in de linkerhand, terwijl hij in de oorspronkelijke versie over een stoel geleund staat. De olieverfschets in de collectie van onze verzamelaar is ontegenzeggelijk een voorstudie voor dit schilderij. In het British Museum bevindt zich een schetsboek van Panini, met daarin nóg een getekende voorstudie van de Duc in dezelfde pose. Waarschijnlijk is ons schilderij een uitgewerkte olieverfschets naar deze tekening, die wel naar het model gemaakt zal zijn. Een aardig detail in beide schilderijen van *Roma Antica* is dat de kunstenaar zichzelf op een knie zittend op de grond naast De Choiseul heeft afgebeeld. Hij bestudeert er de zogenaamde *Aldobrandinise Bruiloft*, nu in het Vaticaan. Dit detail geeft de nauwe onderlinge relatie tussen opdrachtgever en kunstenaar weer. Een vrijwel identieke versie van deze twee *Galleries di Roma*, maar dan met geestelijke François Claude de Montboissier (Abbé de Canillac) als hoofdfiguur, bevindt zich in het Louvre te Parijs. Een laatste schilderij tenslotte dat Panini voor de Duc heeft geschilderd, geeft zijn bezoek aan de St. Pieter weer; dit stuk bevindt zich momenteel in het Boston Museum of Fine Arts. <<

Geraadpleegde literatuur

B. Scott, 'The Duc de Choiseul, A Minister in the Grand Manner'; in *Apollo* 1973, pp. 42-53
F. Arisi, *Gian Paolo Panini*, 1986, p. 167, nrs. 474, 475.

THE DUC DE CHOISEUL

The collector who owns this small painting by Panini describes it as a 'little find'. Perhaps he was inspired by the figure in the painting, the Duc de Choiseul, who himself was an important collector and patron of the arts. Giovanni Paolo Panini (1691-1765) probably painted the Duke around 1757. The early origins are not known, but the identity of its subject is, and the painting almost certainly dates from between 1753 and 1757, when the Duke was serving in Rome as the ambassador of France. Etienne François de Choiseul-Stainville lived from 1719 to 1785. He came from a noble but impecunious family in Lorraine. He began his career in the army, playing an important part in the War of the Austrian Succession. Marquis de Pompadour was instrumental in his appointment as ambassador in Rome and Vienna, after which he became Minister of Foreign Affairs, War and Marine. He married the wealthy Louise-Honorine Crozat du Châtel, whose fortune enabled them to purchase works of art. De Choiseul enjoyed a lavish lifestyle and collected antiques. During his stay in Rome he set himself up as a patron of young artists. In 1750 he began collecting paintings and commissioned artists, including Panini, to paint for him. Those paintings by Panini include views of ancient and contemporary Rome. In 1761 De Choiseul purchased the Château de Chanteloup, where there was ample room for the substantial collection of paintings, arts and crafts. The former included works by Rembrandt, Ruysdael, Ter Borch and Le Nain, some of which can currently be found in London's National Gallery and in the Louvre. In 1770 De Choiseul fell into disfavour and was forced by financial problems to sell off much of the collection. He died, destitute, in 1785. Giovanni Paolo Panini originally studied architecture, which was apparent throughout his career as an artist. Early on he acquired renown as a perspective artist and taught perspective at the Académie de France. By 1745 he was acclaimed as a painter of architectural capriccios. Later he concentrated more on interiors in which people featured more prominently. The two *vedute* of Rome gave Panini the opportunity to indulge in architectural painting, as well as now providing keys for identification of the present portrait. De Choiseul undoubtedly commissioned two pairs of views, of ancient and modern (i.e. 18th century) Rome, respectively. The two views of ancient Rome differ in only one respect: the Duke is depicted in one leaning against a chair, in the later version with a walking stick in one hand and a book in the other. Our collector's sketch in oils was irrefutably a preliminary study of that painting. The British Museum has a Panini sketchbook containing a preliminary drawing of the Duke in the same pose. Our painting is most likely an elaborated study of that. Another nice detail is that the artist himself is portrayed in both '*Roma Antica*' paintings, kneeling beside De Choiseul. <<